

УДК 3.39.394

Оксана **Гордійчук**

старший викладач кафедри
декоративно-прикладного
мистецтва КІПДМ ЛНАМ

До історії створення відділу художнього текстилю: 1939-1955 роки

Анотація. У статті проводиться аналіз архівних матеріалів, що стосуються перших років функціонування відділу художнього ткацтва в Косівському училищі прикладного мистецтва; виокремлюються постаті перших викладачів та майстрів, що долучилися до його створення та розвитку. На основі опрацьованих документів висвітлюються процеси становлення відділу із 1939 по 1955 рр., подається інформація про заходи, у яких брали участь студенти закладу.

Дослідження доповнене матеріалом.

Ключові слова. Косівська промислова школа, фахова школа гуцульського мистецтва, ткацько-килимарський відділ, відділ художнього текстилю — килимарство, гобелени, художньо-декоративна вишивка, Косівське художньо-промислове училище, реорганізація фахових підрозділів, книга наказів Косівського училища прикладного мистецтва.

Історія Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва, зокрема відділу художнього ткацтва, сягає 1882 року, коли в Косові було створене ткацьке товариство, при якому працювала дворічна ткацька школа. Під час Першої світової війни, після розвалу Австро-Угорської імперії та переходу західних земель України під протекторат Польщі, навчальний заклад припинив свою роботу.

Новий етап в історії Косівської промислової школи розпочався восени 1939 року з приходом радянської влади та приєднанням західноукраїнських земель до Радянського Союзу. З усних джерел відомо, що навчальний заклад було створено наприкінці 1939 року. Ініціатором відновлення фахової школи гуцульського мистецтва став Михайло Куриленко — директор спілки

“Гуцульське мистецтво”. До нашого часу не збереглося офіційних документів про те, що саме він виступив із пропозицією відновити роботу школи. Відомо, що мрія про навчання гуцульських дітей мистецькому ремеслу не покидала М. Куриленка протягом багатьох років. Першу спробу відновити промислову школу він зробив у 20-х роках ХХ ст., але польська влада його пропозицію не підтримала.

У приватному архіві збереглася копія оголошення (рис.1), що сповіщає про відкриття в Косові професійної школи гуцульського мистецтва. Як повідомляє афіша, датована 16-им листопада 1939 року, відділ Наросвіти Косівського району запрошує на навчання з 1 грудня осіб, що закінчили 4 класи народної школи та віком від 15 до 35 років. У ній планується відкрити три відділи: ткацько-килимарський, різьбарсько-столярний і керамічно-гончарний. Навчання буде безкоштовним. Заклад забезпечує учнів гуртожитком. Заяви всіх бажаючих приймаються в канцелярії “Гуцульського мистецтва”. Останнє речення оголошення відслідковує зв’язок новоствореної промислової школи з М. Куриленком — директором спілки, у канцелярію якої пропонується заносити заяви про вступ. Офіційні ж джерела ініціативу щодо створення закладу приписують Косівському районному відділу народної освіти і його завідувачу Цепкалу Олександровичу Максимовичу [1, с.1]. Ця афіша служить першим письмовим підтвердженням про утворення навчального закладу та відновлення в ньому відділу художнього ткацтва в середині ХХ століття.

Основним джерелом інформації про функціонування закладу з 1940 по 1945 рр. є коротка історична довідка, написана директором училища Олексієм Григоровичем Соломченком у 1965-1967 рр., та спогади очевидців і учасників тих подій Ігоря Пелипейка й Володимира Тутуруша.

“Фахова школа гуцульського мистецтва”— саме такою була назва закладу, створена для навчання молоді, здібної до традиційного гуцульського ремесла, що віками розвивалося в гірських селах Прикарпаття. Тимчасове керівництво школою протягом першого року існування закладу здійснював Косівський РВНО. Оскільки профіль школи не належав до системи народної освіти, Станіславський обласний відділ у справах мистецтва в лютому 1940 року поставив питання про фахову школу

гуцульського мистецтва в Косові перед управлінням у справах Мистецтв при Раді Народних Комісарів у Києві. До Косова було надіслано інспектора РНК для детального вивчення питання на місці. На основі зібраних документів 13 червня 1940 року РНК Української Радянської Соціалістичної республіки прийняло постанову про організацію Косівського художньо-промислового училища. Третього вересня 1940 року в закладі відкрито три відділи: різьбярський (художньої різьби по дереву), художнього ткацтва й художньої вишивки та встановлено п'ятирічний термін навчання. Зі слів перших вступників, опанувати традиційні ремесла краю зголосилося близько 80 юнаків та дівчат. Затверджено бюджет та положення училища, у власність якого передано приміщення, що знаходилися на вулиці Ткацькій (тепер вул. Гоголя, рис. 2). Як вказано в історичній довідці, що написана О.Г. Соломченком, ці приміщення в 30-х роках ХХ ст. належали підприємцю Ямрозу, і в них функціонувала ткацька школа [1, с.2]. Пояснення не зовсім точне, бо з усних джерел відомо, що в період 20-30-х рр. Промислова школа в Косові офіційно не працювала, проте, звичайно, у приватних майстернях міста навчалися молоді ремісники. Саме це стало основою повідомлення.

1940 року училище розташовувалося у двох дерев'яних будинках. Цього ж року на території, що знаходилася за приміщенням редакції місцевої газети, був побудований двоповерховий цегляний гуртожиток, розрахований на 250 ліжок, та учнівська їдальня. Приміщення було зруйновано під час війни [там само].

Існують відомості щодо функціонування закладу в період військових дій протягом 1941-1945 рр., тому особливо цінними є копії ще двох рекламних афіш, які інформують про вступну кампанію 1941 року. Перша з них — це оголошення про набір студентів до Художньо-промислового училища гуцульського мистецтва, що знаходиться в Косові Станіславської області (рис. 3). Студентам пропонують навчання на чотирьох відділах, а саме: різьбярському, килимарському, ткацькому й художньої вишивки. Училище готує фахівців середньої кваліфікації для художньої промисловості. На навчання приймаються особи, які закінчили не менше 7 класів середньої школи. Відмінники та абітурієнти, що закінчили 8 класів або робфак, приймаються без іспитів. Для решти встановлені наступні экзамени: письмова та усна

математика, географія, українська мова й література за обсягом програми неповної середньої школи. Крім того, вступники складають іспити з різьби, килимарства, ткацтва й вишивки. Навчання розпочнеться 1 вересня. Далі йде перелік документів, які повинні пред'явити абітурієнти, умови за яких студентам буде призначена стипендія, та інформація про забезпечення гуртожитком. Документи пропонується подавати до 10 серпня за адресою: вулиця Ткацька, 193. За додатковою інформацією звертатися за телефоном 71.

При ознайомленні з текстом оголошення зрозуміло, що навчальний заклад знаходиться на території країни Рад. Але в червні 1941 року Німеччина оголосила війну Радянському Союзові. Незабаром, щойно територія Станіславської області була зайнята ворогом, у Косові пройшла зміна влади: з 1 липня 1941 року місто було окуповане союзниками німців — угорцями. Звичайно, вступна кампанія не відбулася.

Наступна афіша датується серединою серпня 1941 року та інформує про проведення набору учнів до промислової Школи Гуцульського Мистецтва в Косові. “Промислівка” пропонує дворічне навчання на наступних відділах: ткацько-килимарському, різьбярському, жіночих робіт і домашнього промислу, столярному. Бажаючі навчатися повинні подати атестат про закінчення народної школи, метрику, лікарське свідоцтво з відміткою про щеплення від віспи та оплатити “вписовий” внесок у 20 карбованців. Перераховані документи приймаються з 1 до 14 вересня 1941 року в приміщенні канцелярії щоденно з 9 до 13 години, крім неділі й свят. Школа забезпечувала безкоштовне проживання для приїжджих учнів.

Цей плакат дуже цікавий ще з однієї причини: поверх друкованого тексту йдуть виправлення, зроблені від руки. З них ми дізнаємося, що через півроку було оголошено додатковий набір учнів: бажаючих запрошують записуватися на навчання з 10 по 20 березня 1942 року. Виправлення уточнює про необхідність оплати у злотих — у друкованому тексті згадуються карбованці, що й підтверджує зміну влади в регіоні. Підкріплює таку думку й відручний текст щодо необхідності реєстрації всіх зарахованих на навчання осіб. У цей період не потрібно представляти свідоцтво про народження — його замінила посвідка про досягнення претендентом 14-річного віку; відпала також необхідність

рис.1

копія оголошення.

Відкриття в Косові професійної школи гуцульського мистецтва.

рис.3

копія рекламної афіші,

яка інформує про вступну кампанію 1941 року.

рис.2

Косівське художньо-промислове училище.

подавати довідку про стан здоров'я та свідчення про щеплення. Ще одне виправлення стосується переліку відділів. Першим називається столярний, другим залишився різьбярський, ткацько-килимарський перемістився з першого на третє місце, четвертий — відділ жіночих робіт, на якому вже не навчають домашньому промислу. Припускаємо, що таке уточнення відображає реальну необхідність у фахівцях певних спеціальностей у період війни.

Відомо, що в під час війни та окупації Промислова школа працювала під керівництвом Миколи Гулейчука [2, с.290]. Саме він зумів зберегти цей заклад в умовах німецької окупації. Навчання в училищі дозволяло хлопцям і дівчатам уникнути примусового вивезення на роботу до Німеччини. Цю інформацію отримано від учня Промислової школи початку 40-х років Володимира Тутуруша.

Косівське училище прикладного мистецтва відновило свою роботу після звільнення західноукраїнських земель у січні 1945 року, згідно з постановою Ради Народних Комісарів УРСР. Комітет у справах мистецтва наказом від 9 лютого призначив директором закладу Соломченка Олексія Григоровича. Цього ж року в училищі було відкрито відділи художньої різьби по дереву, декоративного ткацтва й килимарства, художньої вишивки.

Записи в книзі наказів, що зберігаються в архіві навчального закладу, розпочинаються з березня 1945 року. Від цього часу можна прослідкувати наповнення відділів майстрами та педагогічними працівниками, зарахування студентів, вирішення побутових проблем та інших деталей із життя училища.

Для історії відділу художнього текстилю визначальним став наказ № 3 від квітня 1945 року по Державному художньо-промислому училищу гуцульського мистецтва в Косові, який звучить так: "Зарахувати на посаду інструктора художнього ткацтва художньо-промислового училища Гуцульського мистецтва тов. Дзюбея Павла Івановича з 1 квітня 1945 року, згідно з його заявою від 28 березня 1945 року". Через два місяці, у червні, за наказом № 9 перший працівник відділу був призначений викладачем фахових предметів текстильного відділу з навчальним навантаженням на повну ставку згідно з існуючим положенням. Бухгалтерії було рекомендовано провести вирівнювання різниці, що постала у виплаті зарплати. Це фактично перше збережене письмове свідчення, що стосується функціонування текстильного відділу.

Згодом, 1948 року викладацький склад поповнила Кібзуй Тетяна Василівна — випускниця Київського училища прикладного мистецтва, і Ключан Єлизавета Миколаївна — випускниця Вижницького училища прикладного мистецтва, що працювала викладачем відділу від вересня 1950 року.

Відповідно до наказу від 15 червня 1945 року, за успіхи в навчанні та зразкову поведінку на підготовчому курсі, пропонується відзначити студентів текстильного відділу, а саме: Юсипчук Ірину, Фокшей Ганну, Бійовську Владиславу та Повшука Степана із занесенням в особові справи — так уперше дізнаємося імена кращих студентів.

20 грудня 1946 року Управління у справах Вищої школи при Раді міністрів УРСР наказом за № 325 відзначило успіхи училища в галузі навчально-методичної та господарсько-відбудовчої роботи. У грудні того ж року училище вперше взяло участь у Республіканській виставці художніх училищ УРСР, на якій було представлено учнівські роботи відділів різьби по дереву та декоративного ткацтва. За результатами виставки училище здобуло перше місце.

Книги наказів, що зберігаються в архіві КІПДМ, допомагають прослідкувати життя навчального закладу протягом 1945—1955 рр. На початку 1947 року видається наказ № 5 від 26 лютого “Про організацію конкурсу з метою кращого засвоєння програми із фахової підготовки всіх відділів і курсів та виявлення особистих обдарувань студентів КХПУ” [3]. Цим наказом рекомендується провести з 1 березня по 1 травня конкурс на краще виготовлення художніх експонатів. За умовами конкурсу, у ньому можуть брати участь студенти всіх курсів та відділів училища. У наказі перераховуються вироби, які можуть виготовляти учні будь-якого з відділів. Так, студентам відділу художнього текстилю рекомендовано виконувати килим-верету, доріжки, гардини та інші оригінальні вироби. Наказом також встановлюються премії за кращі художні експонати: перша премія в розмірі 800 крб., дві другі — по 500 крб., три треті премії по 250 крб., чотири четверті премії по 150 крб. З 26 по 30 квітня журі у складі директора училища Соломченка О.Г. та трьох викладачів фахових дисциплін — Гуза В.В., Герасимович А.Ю. та Дзюбея П.І. мають визначити переможців і розподілити між ними встановлені премії. Вручення премій повинно відбутися 1 травня 1947 року,

сам конкурс присвячений святкуванню 30-х роковин Великої Жовтневої революції.

1948 року відбувся перший випуск спеціалістів з художньої промисловості. Замітку директора училища Соломченка О.Г. про те як відбувався захист дипломних робіт, надрукувала місцева газета “Ленінська правда” від 15 серпня 1948 року [4], з якої дізнаємося, що до захисту було допущено 10 випускників із двох відділів: інтер’єрно-декоративного (художньої обробки по дерева) та відділу художнього декоративного текстилю. Текстильний відділ успішно представляли дипломні роботи Степана Повшука, Володимира Пиптюка й Романа Романіва.

Ще один наказ стосується профорієнтаційної роботи та організації набору студентів на 1949-1950 навчальний рік. Із метою успішного вирішення цієї проблеми викладачів училища відряджають у семирічні школи Косівського, Кутського та Жаб’євського районів: Довбенчук В.Ю. і Кібзуй Т.В. повинні відвідати школи у Старому Косові й Хімчині; Библик І.М. і Гуз В.В. ідуть у Рожнів та Кобаки; Сагайдачний Є.Я. і Грищенко І.С.— у Черганівку, а школи Пістиня, Шешорів та Брустурів відвідають Павло Дзюбей і Яків Очеретько [5].

Закінченню 1948-1949 н. р. була присвячена виставка академічних робіт студентів училища. Про цю подію ми дізнаємося з публікації Олексія Соломченка в газеті “Ленінська Правда” від 3 липня 1949 року. В експозиції представлені роботи всіх відділів училища. Окрасою стали два гобелени, виконані студентками третього курсу Тетяною Яхнівською та Галиною Кивою, що працювали під керівництвом викладача й засновника гобеленового відділу Кібзуй Тетяни Василівни. Один гобелен присвячений 30-чю ВЛКСМ, а на іншому зображено Кремлівську вежу та мавзолей Леніна. Змістовні творчі роботи продемонстрували на виставці студенти відділу художнього текстилю [6].

Отже, протягом років існування відділ не мав чітко зафіксованої назви. У наказах зустрічаються означення “текстильний відділ”(наказ № 9 від 1 червня 1945 року), “текстильно-вишивальний відділ”(наказ № 11 від 18 лютого 1946 року), “відділ художнього текстилю — килимарство, гобелени, художньо-декоративна вишивка”(наказ № 20 від 15 вересня 1948 року) та “килимарський відділ”(наказ № 97 від 20 серпня 1955

року).

Історія відділу художнього текстилю в Косові обірвалася 1955 року, коли, у зв'язку з реорганізацією фахових підрозділів, було звільнено викладачів Герасимович Г. Ю., Грищенко У.С. і Ключан Е. М., а відділи художньо-декоративної вишивки й килимарства переведені у Вижницьке училище разом зі студентами другого, четвертого та п'ятого курсів [7].

За книгами наказів, що зберігаються в архіві закладу, не вдалося прослідкувати, як склалася професійна доля першого викладача відділу Дзюбея Павла Івановича та члена Національної спілки художників України Кібзуй Тетяни. Також не з'ясованим залишилося питання, коли й чому припинив свою роботу гобеленовий відділ, що мав певні здобутки в перші роки існування.

Закриття відділу художнього текстилю на довгі 34 роки перервало розвиток цього підрозділу Косівської мистецької школи.

1. Соломченко О.Г. Косівське училище прикладного мистецтва. Коротка історична довідка 1965-1967 рр. [рукопис].— 21 с.
2. Пелипейко І. Косів: Люди і долі.: Косів: Писаний Камінь, 2001.— 318 с.
3. Книга наказів Косівського училища прикладного мистецтва — 1947 р. /Архів КІПДМ ЛНАМ. — Наказ № 5/47.
4. Соломченко О.Г. Перші дипломники.— Косів//Ленінська правда. — 1948. — 15серпня.
5. Книга наказів Косівського училища прикладного мистецтва — 1949 р. /Архів КІПДМ ЛНАМ. — Наказ від 13червня.
6. Соломченко О.Г. На виставці робіт студентів Косівського училища. — Косів // Ленінська правда. — 1949. — Злипня.
7. Книга наказів Косівського училища прикладного мистецтва — 1955 р. / Архів КІПДМ ЛНАМ. — Наказ № 98 від 20 серпня.

ANNOTATION

Oksana Hordiichuk. To the History of Foundation of the Department of Artistic Textile: 1939-1955 (archival materials). In this article, the author gives analysis of the archival materials concerning the first years of work of the department of Artistic Textile at Kosiv School of Applied Arts and singles

out the personalities of the first teachers and artisans, who contributed to its foundation and development. Taking the documents processed as the basis, she highlights the processes of the department formation from 1935 to 1955, gives information about activities involving students of the institution. The research work provides photo-graphic coverage.

Key words. Kosiv School of Applied Arts, Specialized School of Hutsul Art, department of Weaving and Carpet-making, department of Artistic Textile, carpet-making, tapestries, artistic decorative embroidery, Kosiv School of Arts and Crafts, reorganization of specialized subdivisions, order book of Kosiv School of Applied Arts.

АННОТАЦИЯ

Оксана Гордийчук. К истории образования отдела художественного текстиля: 1939-1955 годы (архивные материалы). В статье проводится анализ архивных материалов, которые касаются первых лет функционирования отдела художественного ткачества в Косовском училище прикладного искусства; выделяются фигуры первых преподавателей и мастеров, которые приобщились к его созданию и развитию. На основе обработанных документов освещаются процессы становления отдела из 1939 по 1955 гг., подается информация о мероприятиях, в которых принимали участие студенты учебного заведения. Исследование дополнено материалами.

Ключевые слова. Косовская промышленная школа, профессиональная школа гуцульского искусства, ткацко-ковродельческий отдел, отдел художественного текстиля — ковроделие, гобелены, художественно-декоративное вышивание, Косовское художественно-промышленное училище, реорганизация профессиональных подразделов, книга приказов Косовского училища прикладного искусства